

УДК 1.14

Богдан Войтов

**ІДЕЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СЛУЖІННЯ ТА ПРОБЛЕМИ СМЕРТІ Й БЕЗСМЕРТЯ
У ТВОРІ КАСІЯНА САКОВИЧА «ВІРШІ НА ЖАЛІСНИЙ ПОГРЕБ ШЛЯХЕТНОГО
ЛИЦАРЯ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО»**

Стаття ставить за мету розгляд ідей громадянського служіння та проблеми смерті й безсмертя у творі К. Саковича «Вірші...».

Автор хоче доповнити розуміння переходу релігійного сприйняття світу до філософського, від Середньовіччя до Відродження (на відміну від середньовічної культури, яка тяжіла до божественного, – це світська культура і водночас світогляд, який визнавав пріоритетними земні уподобання людини). Також у цій статті ми хочемо показати, що в добу Ренесансу людина починає усвідомлювати себе як особистість.

Ключові слова: Ренесанс, життя, смерть, безсмертя, слава, служіння суспільству, патріотизм.

Bohdan Voytov

**THE IDEA OF CIVIL SERVICE AND THE PROBLEM
OF THE DEATH AND IMMORTALITY IN THE PRODUCT KASIAN
«POEMS ON THE NOBLE KNIGHT RUEFUL BURY PETER KONASHEVICH-SAHAYDACHNYI»**

On the way of strengthening national spirituality, formation of modern Ukrainian philosophy great value has use of cultural and historical experience philosophical and educational activities Ukrainian thinkers XVI-XVII century who transmit the values European of Renaissance spiritual and educational culture to the native culture.

This article aims to show consideration the ideas of the civil service and the problem of death and immortality in the composition K. Sakovich «Verses ...».

The article should supplement the understanding of religious conversion to philosophical perception of the world, from the Middle Ages to the Renaissance (unlike medieval culture that tended to divine, it is a secular culture and at the same time worldview that recognize priority preferences earthly man). In this article we also want to show that in the age of Renaissance a person starts understanding his/her personality.

The idea of civil service was generated early Italian humanism which gave features moral behavior to social activities. Individualism and civic humanism begin to form. At the same time the problem of death and immortality was considered which meant a lot in contemporary society. We can say that the Renaissance worldview makes its mark on this subject which presents civil service to a higher level of existence, made it an exemplary role.

Key words: Renaissance, life, death, immortality, glory, public service, patriotism.

Богдан Войтов

**ИДЕЯ ГРАЖДАНСКОГО СЛУЖЕНИЯ И ПРОБЛЕМЫ СМЕРТИ И БЕССМЕРТИЯ
В ПРОИЗВЕДЕНИИ КАСИЯНА САКОВИЧА «СТИХИ НА ЖАЛОБНЫЙ ПОГРЕБ
БЛАГОРОДНОГО РЫЦАРЯ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО»**

Цель статьи – рассмотрение идей гражданского служения и проблемы смерти и бессмертия в произведении К. Саковича «Стихи ...».

Автор хочет дополнить понимание перехода религиозного восприятия мира к философскому, от Средневековья до Возрождения (в отличие от средневековой культуры, которая тяготела к божественному, – это светская культура и одновременно мировоззрение, признавал пріоритетными земные предпочтения человека). Также в этой статье мы хотим показать, что в век Ренессанса человек начинает осознавать себя как личность.

Ключевые слова: Ренессанс, жизнь, смерть, бессмертие, слава, служение обществу, патриотизм.

У добу Ренесансу людина починає усвідомлювати себе як особистість. Також ця риса є характерною для українського Ренесансу. Філософські ідеї в цей період виражалися здебільшого у формі полемічних творів, навчальних курсів, віршах.

Багато сучасних українських філософів зацікавилися українською філософією доби Ренесансу. Достатньо згадати праці М. С. Возняка, В. С. Горського, Г. Ю. Грабовича, П. М. Кралюка, В. М. Нічик, І. В. Огородник, Я. М. Стратій та ін. У їхніх працях всебічно розглядаються особливості філософської думки України цього періоду. Значна увага приділяється антропологічній, онтологічній, суспільно-політичній проблематиці у творах ренесансних мислителів. Глибоке філософське осмислення творчості діячів української доби Ренесансу, почалося у другій половині ХХ – поч. ХХІ

ст., що свідчить про збільшення вагомості в сучасній українській духовній культурі та її збагаченню і розвитку завдяки зверненням до початків.

Тому наша стаття ставить за мету розгляд ідей громадянського служіння та проблеми смерті й безсмертя у творі К. Саковича «Вірші...».

На момент написання К. Саковичем «Вірші...» Україна перебувала в полі ренесансної культури. Виникають нові та розвиваються старі міста, здобуваються права самоврядування, розвивається торгівля та ремесло, існує постійна загроза ворожого нападу. Така ситуація вимагає появи освічених людей, як військових спеціалістів, так і лікарів, юристів, учителів, перекладачів і т.д. У зв'язку з цим значна частина молоді виїжджала за кордон для отримання освіти у провідних університетах та академіях Європи (Болонська, Падуанська, Празька, Краківська, Замойська), які були центрами ренесансної культури, молодь сприймала передові гуманістичні ідеї. Відомий історик Якоб Буркхардт, писав: «Культура доби Відродження веде за собою не тільки низку зовнішніх відкриттів, її головна заслуга в тому, що вона вперше відкриває внутрішній світ людини і закликає її до нового життя» [8, с. 25]. Тому у «Віршах...», чітко простежуються ренесансні мотиви, які автор міг почерпнути навчаючись у Замойській академії [3, с. 125].

Перш ніж перейти до висвітлення проблеми смерті й безсмертя, слід розглянути ідею громадянського служіння.

Ранній італійський гуманізм породжує ідею громадянського служіння, яка надає європейському гуманізму ще одну вагому ознаку. Можна сказати, що до божественної діяльності прирівнювалася, діяльність, спрямована на спільне благо, що і робило її критерієм моральної поведінки.

Починає формуватися ренесансний індивідуалізм, тобто іде розвиток усвідомлення своєї власної самосвідомості та значущості. Але цей процес крокує під егідою громадянського гуманізму, який призводить до розуміння того, що крім тебе самого є суспільство на яке потрібно направляти свою творчу діяльність.

Наслідуючи приклад західних гуманістів, українські використовували у своїх творах авторитет героїв античності та наголошували на великій ролі служіння суспільству, як одній із головних етичних чеснот. Характерним щодо цього є «Вірші...» Касіяна Саковича, у яких він прославляє героїзм гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, а також говорить про боротьбу за свободу Вітчизни, за яку можна і потрібно покласти свою голову:

«ВолѢл сам, якъ Кодрус-кроль въ Атенахъ въ Греціи,
Смерть поднятъ, бы ойчизна толко была въ цѢлѢ.
Кгды жъ лепѢй ест стратити живот за ойчизну,
НѢжли неприятелю достать ся въ коризну.
Кто бовѢм за ойчизну не хочет вмирати,
Тот потомъ зъ ойчизною мусить погибати» [2].

Проаналізувавши етико-гуманістичні ідеї К. Саковича, можна сказати, що однією з основних рис його світогляду був глибокий патріотизм. Для нього особисте щастя не відокремлювалося від щастя Батьківщини, народу і від виконання кожною людиною свого громадянського обов'язку. Почуття обов'язку перед Вітчизною, найвищими ідеалами є ідеали громадянського служіння, свободи і патріотизму [5; 7, с. 332-338]. Він також згадує попередників П. К-Сагайдачного, а саме князів Олега та Володимира, але разом із тим порівнює свого героя з великими полководцями античності:

«Бо если выхваляетъ Кгреція Нестора,
Ахиллеса, Аякса, а Троя Гектора,
Атенчикове славятъ кроля Периклеса
И славного оного зъ нимъ Темистоклеса,
Римъ зась зъ смѢлости своего хвалитъ Курциуша
И зъ щасливыхъ потычокъ славитъ Помпеюша,
Теды тежъ и Россія Петра Са[га]йдачного
Подасть людемъ, въ памятку въѢку потомного,
Абы его послугы краввыи всѢ знали
И предъ народы годне его вспоминали...» [2].

У творі порушується широке коло етичних проблем, вирішення яких позитивно вплинуло б на майбутній розвиток суспільства. К. Сакович через увесь твір проводить патріотичну ідею, а також висуває ряд вимог до народних вождів. Гетьман повинен бути безкорисливим і справедливим, добрим стратегом, мати вольовий характер, не боятися зносити труднощі та не ставати заручником благ і почесей. Узагалі гетьман має уособлювати всі чесноти, а його військо повинне переносити будь-

які труднощі. А славу і волю вітчизні, вважає автор, може принести лише таке військо, на чолі якого стоїть мудрий і мужній гетьман.

Не оминув увагою К. Сакович і суспільних діячів, яким надавав ті ж риси, котрі хотів би бачити у своїх сучасниках, а саме: відданість Батьківщині, активну участь у суспільному житті, боротьбу за краще майбутнє. Засобами для виміру гідності громадянина, на його думку, можуть стати тільки власні заслуги перед суспільством.

Автор у своєму творі торкається багатьох питань, а саме морально-етичних, соціальних і національних, він також показує, що політичні ігри пастирів (які послуговуються своїми амбіціями) принесли лише біди і страждання простому народові.

«Въ церкви своей, на мѣстцах владыков-унѣтов,
Которых мает народ наш за езуитов,
Кгды ж унѣяти зъ ними єдиномудрѣствуютъ,
Всѣхъ подбити подъ владзу папѣ усилюють» [2].

Проаналізувавши «Вірші...», можна сказати, що автор представляє трохи іншу проблему смерті і безсмертя, ніж та, що була притаманна християнському світу доби Середньовіччя. У Середньовіччі проблему смерті й безсмертя розглядали виключно в релігійному сенсі: земне життя розглядалося, як таке, що тільки повинно служити підготовці до життя вічного в потойбічному світі, а смерть – це лише перехід від тимчасового існування до вічного.

Християнське розуміння ідеї безсмертя полягає в тому, що вмирає тільки тіло, а душа людини є безсмертною і її чекає потойбічне та вічне життя. Смерть не є завершенням життя взагалі, а лише припинення існування душі в смертному тілі, яку людині дав Бог: «І сказав Бог: «Створимо людину за образом Нашим, за подобою Нашою...». І створив Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина живою душею» [1, Бут., 1:26, 2:7]. Отже, все повертається до того з чого починалося: тіло, внаслідок смерті, стаючи порохом, повертається в землю, а душа, як образ Божий повертається до Бога. З цього й виходить ідея християнського розуміння безсмертя душі. Єдине, що може завадити вічному життю – це гріхи, які вона вчинила і тим самим обрїкла себе на вічні муки в пеклі, аж до настання Страшного суду. Цим самим людина повинна дотримуватися певних правил, які в свою чергу позбавляли її індивідуалізації.

Розгляд цієї проблеми дещо видозмінюється в епоху Ренесансу. Поряд із традиційним християнським розумінням смерті й безсмертя, яке є релігійним, з'являється світське розуміння. Згідно з ним, людина може заслужити славу й добробут, пам'ять у вдячних нащадків, завдяки лицарським чеснотам, відданості Вітчизні, самовідреченню заради громадянського обов'язку, підвищенню почуття самосвідомості, відповідальності, готовності захищати життя і свободу свого народу ціною власного життя, своїми розумними і корисними для суспільства діями [4, с. 256; 6, с. 38]. Але ці дії потрібно зафіксувати в письмовій формі, наприклад у поетичному слові.

У «Віршах...» Касіян Сакович висуває саме такі ренесансні погляди, які повинні бути в людині, хоча він і не відкидає християнського розуміння смерті й безсмертя. Ось, як у творі говориться про те, що земне життя не має особливої цінності, а потрібно дбати про вічне життя та готуватися до нього:

«Богатство, мудрость, слава, сила – все преходить,
Нѣчого ся трвалога въ мѣрѣ не находить.
А творяй волю божію вѣчне пребывает.
Учѣмо ж ся чужими приклады карати,
Лакомства и злыхъ дѣл пилне ся варовати.
Кгды ж нѣчого спросного не внідет до неба,
Поки ся не очистить душа, якъ потреба...» [2].
Продовжує цю ж тему і п'ятий спудей, який говорить наступне:
«Я тыж вам хочу килька прикладов вказати,
Яко ся звыкли люде на смерть готовати,
Розмаитыи собѣ побудки чинячи,
Гробы, трунны, надгробки пред смертю рядячи.
Што не толко чинили сами христіане,
Але тыж изъ невѣрныхъ многи погане,
Аби таким способом на смерть пам'ятали,
До неї ся добримы діли готували...» [2].

Але разом із тим, автор багато говорить про славі дії Петра Конашевича-Сагайдачного і те, що призвело до цього:

«Шол потом до Острога, для наук уцтивых,
 Тамъ теды Конашевич час немалый живши
 И наук въ писмѣ нашом словенском навькши,
 Потом, видячи ся битъ способным до мензства,
 Шол до запорозкого славного рыцества,
 Межи которым презъ час не малый жиючи
 И рицерских дѣлностей тамъ доказуючи.
 Гетманом потом собѣ войско го обрало,
 Изъ ним менжне татаров и турков бивало...» [2].

Саме в процесі освіти людина відкриває своє покликання, та робить свій життєвий вибір. Людина повинна реалізовувати свої здібності в земному житті, розвивати чесноти, служити добру й отримати за це небесну нагороду.

«За великую собѣ мѣл то нагороду,
 Кгды зъ неволѣ вызволил кого на свободу.
 Кгды ж война для тых толко причин маѣ быти,
 Себе от кривд и иных так же боронити.
 О цный гетмане, славный въ людех по всѣ вѣки,
 Нехай тя приймет Христос въ небесны лики...» [2].

Також говориться про те, як гетьман боронив українську землю від ворогів, як звільняв невольників та про значний внесок у збереження православного духовенства. За його підтримки Йов Борецький був висвячений на митрополита, а декілька інших «владик» на єпископів. Сагайдачний надавав фінансову допомогу в розбудові православної церкви та братського руху.

Саме ці славні діяння, які будуть пам'ятати нащадки завдяки письмовому слову, зроблять гетьмана безсмертним:

«Несмертелной славы достойный гетмане,
 Твоя слава въ молчаню нѣгды не зостане,
 Поки Днѣпръ зъ Днѣстром многорыбныѣ плынути.
 Будуть, поты дѣлности теж твои слынути.
 Не зайдеш въ глубокое нѣкгды запомнѣня,
 Анѣ ты лѣта пустячь въ долгое молчѣня...» [2].

Із вище сказаного можна зробити висновок, що християнське розуміння проблеми смерті й безсмертя залишається, але доба Ренесансу робить свій відбиток. Філософсько-етичні концепції К. Саковича пройняті ідеями громадянського гуманізму, мали велике значення для формування ренесансного індивідуалізму.

Іде формування та усвідомлення ренесансного індивідуалізму, який показував людину досконалою (праведною). Цю досконалість, або праведність можна було досягнути не тільки відгороджуючись аскетичним способом життя від цього світу, а й суспільно значущою діяльністю. Для того щоб досягти безсмертя потрібно віднайти свій шлях служінню Богу і Вітчизні, лицарським чеснотам, заслужити собі славу. Що ми і простежуємо у «Віршах...» Касіяна Саковича, автор також наголошує на тому, що діяння гетьмана є взірцевими і їх потрібно наслідувати нащадкам. Такі погляди слід не тільки вивчати, але й поширювати серед сучасного українського суспільства.

Література:

1. Біблія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibleonline.ru/bible/ukr/>.
2. Касіян Сакович. «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича Сагайдачного». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/ukrpoetry/anto37.htm>
3. Кралюк П. М. Дума про гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного: [повість] / Петро Кралюк. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 136 с.
4. Нічик В. М. Реформаційні й гуманістичні ідеї в братських школах / В. М. Нічик, В. Д. Литвинов, Я. М. Стратій // Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – початок XVII ст.). – К., 1990.
5. Огородник І.В. Історія філософської думки в Україні / І. В. Огородник, В. В. Огородник. Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 543 с.
6. Титов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI – XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків / Хв. Титов. – Київ, 1924.
7. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. – К.: «Наукова думка», 1978. – 432 с.
8. Burckhardt Jakob. Kultura Odrodzenia we Włoszech. – Warszawa: PIW, 1991. – 412 с.

Рецензент – доктор філософських наук, професор, проректор із навчальної та наукової роботи